

1.6. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ МІГРАЦІЙ В УКРАЇНІ У 2014-2018 РОКАХ

На даному етапі розвитку, населення будь-якої території є головною продуктивною силою, а також основним споживачем матеріальних благ. Темпи та тенденції економічного розвитку будь-якої країни чи регіону, зокрема обсяги виробництва та споживання, їх зміни, істотно залежать від чисельності населення.

Міграція населення будь-якої території зумовлена економічними, політичними, релігійними, етнічними, освітніми, військовими та іншими факторами. Усі ці чинники певною мірою взаємозалежні, тому виявити окремі складові міграційних процесів, сформованих під впливом декількох факторів, зазвичай дуже складно.

Сучасні науковці чималу увагу приділяють аналізу історичних, політичних та соціально-економічних тенденцій міграції. Дослідженням демографічних процесів в Україні займалися такі українські вчені: Кулинич Р. О., Орлатий М. К., Смаглюк А. А., Олешенко Л. М. та інші. Питанням трудової міграції – Поздняк О. В., Малиновська О. А., Лібанова Е. М. та Хомра О. У.

У науковій літературі існують різні підходи до виділення типів міграцій. В залежності від критеріїв класифікації, виділяють наступні різновиди міграцій [1]:

- за способом реалізації (стихійна, ланцюгова, організована);
- за правовим статусом (легальна, нелегальна, напівлегальна);
- за повторюваністю (епізодична, одинична, повторювана);
- за кількістю мігрантів (осібна, сімейна, групова);
- за відстанню (внутрішня, міжнародна (регіональна, континентальна, міжконтинентальна));
- за тривалістю (тимчасова (довготривала, короткотривала, сезонна, маятникова та транзитна), постійна);
- за добровільністю (вимушена (осіб, що шукають

притулку; осіб, що мають тимчасовий статус біженця та осіб с постійним статусом біженця), примусова та добровільна;

-за причинами та цілями (політична, релігійна, етнічна, екологічна, репатріація, економічна, освітня, туристична та міграція членів сімей).

Наслідки політичної та економічної кризи в Україні значно активізували процеси міждержавних та міжрегіональних міграцій населення. Україна є однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі, де зовнішня міграція стала об'єктивною реальністю сьогодення. Щодо внутрішніх міграцій, то тут домінують переміщення між містом і селом. Сільське населення скорочується за рахунок відтоку молоді в міста, що прискорює його старіння. Варто зазначити, що починаючи з 2005 р. в Україні спостерігається міграційний приріст, проте він не має значного впливу на територіальні демографічні диспропорції.

До основних міграційних тенденцій нашої держави, слід віднести:

-сезонні міграції працівників різних галузей;

-нестача на підприємствах кваліфікованих трудових ресурсів;

-значні міграційні потоки школярів та молоді (внутрішні та зовнішні) з метою навчання та освіти;

-висока частка відтоків осіб працездатного віку із країни за кордон та ін.

У процесі дослідження було розраховано міграційний приріст (скорочення) населення сільських та міських територій України за період 2014-2018 рр. Щодо міграційних процесів у сільській місцевості (рис. 1.20), то загальноукраїнський показник мав тенденцію до приросту з 2014 по 2017 роки, а от у 2018 р. – кількість вибулих значно перевищила кількість прибулих у села України і міграційне скорочення склало від'ємний показник (мінус 10742 осіб). Основними причинами такої динаміки стали: освітні міграції; відсутність робочих місць в селах для кваліфікованих кадрів; та відсутність комфортних умов для життя [2].

Стосовно міждержавної міграції, то за період 2014-

2018 рр. спостерігається позитивна динаміка у міграційному прирості сільських територій.

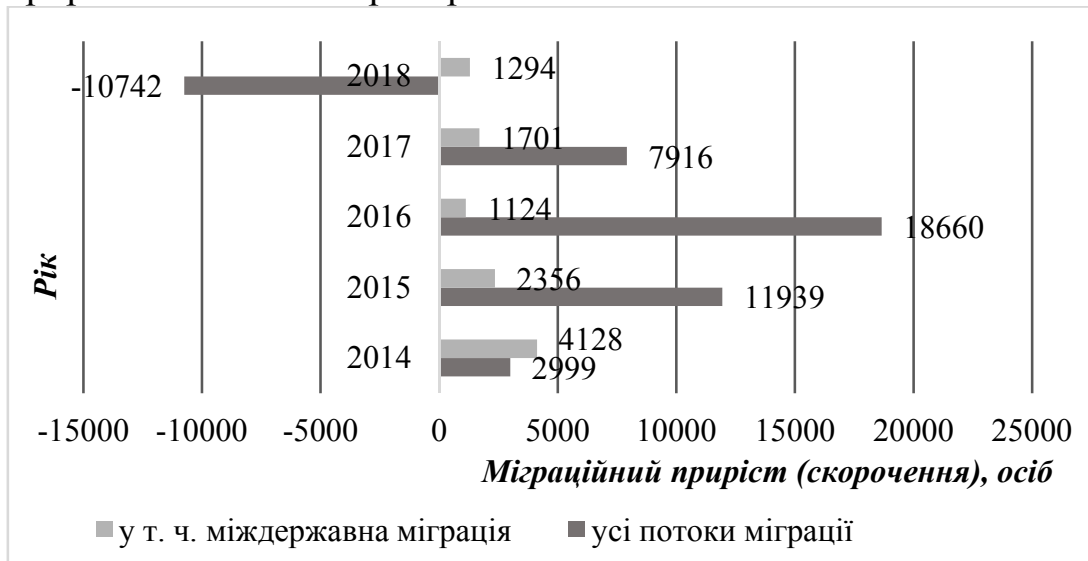

Рис. 1.20. Міграційний приріст (скорочення) в сільській місцевості України у 2014-2018 роках

Джерело: складено авторами за [3, 4]

Відносно тенденцій міграційних потоків у міській місцевості (рис. 1.21), то у 2014-2018 роках (за виключенням 2016 року) теж спостерігається динаміка до приросту населення великих міст.

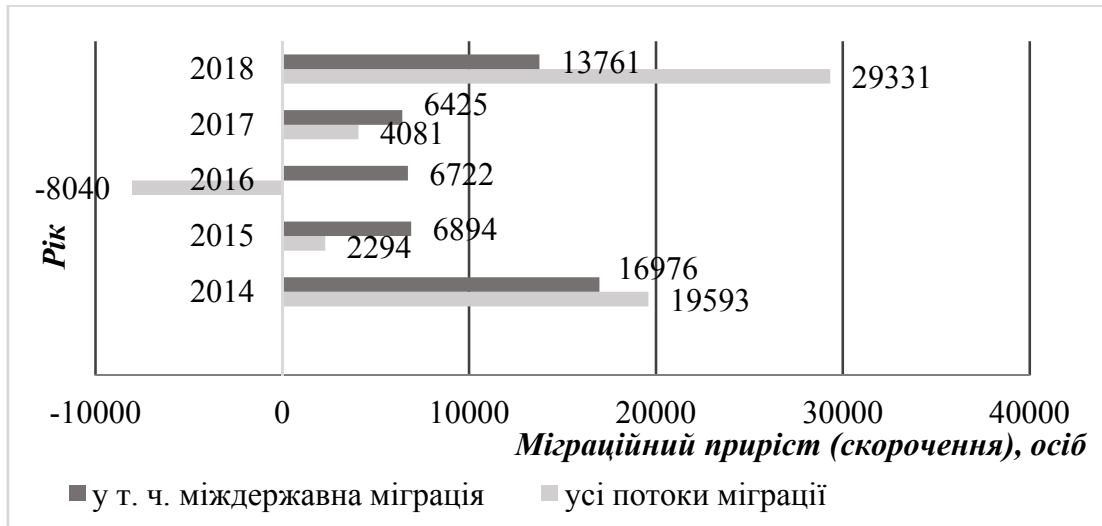

Рис. 1.21. Міграційний приріст (скорочення) у міській місцевості України у 2014-2018 роках

Джерело: складено авторами за [3; 4]

Особливістю міграційного руху населення працездатного

віку в Україні є його орієнтація на високорозвинені регіони, а основним напрямом в вищезазначений період є переміщення населення з регіональної периферії до обласних центрів та їх приміських зон. Така тенденція не лише призводить до демографічних диспропорцій, але й пришвидшує процес депопуляції так званих «територій-донорів» – сільських місцевостей та невеликих міст [5].

Під час дослідження, нами також було розглянуто регіональну динаміку міграційних процесів в Україні. Для цього було розраховано коефіцієнт міграційного приросту (скорочення) на 10000 осіб наявного населення – відношення міграційного приросту (скорочення) населення до середньорічної чисельності наявного населення [3]. Також було складено у середовищі MapInfo відповідні картосхеми за 2014 та 2018 роки, де було проведено групування за додатними та від'ємними показниками.

Так, у 2014 р. (рис. 1.22), було виділено наступні «міграційні» групи:

1. Регіони з коефіцієнтом міграційного приросту на 10000 осіб наявного населення: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська та Чернівецька області;

2. Регіони з коефіцієнтом міграційного скорочення на 10000 осіб наявного населення: Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Херсонська та Чернігівська області.

Таким чином, ми бачимо, що у 2014 р., незважаючи на високий міграційний рух населення, по регіонах України все ж таки переважає приріст над скороченням.

У 2018 р. у регіональному розрізі спостерігається зовсім інша ситуація – тут вже значно збільшується кількість регіонів з міграційним скороченням, що говорить про значний відтік населення (рис. 1.23).

Рис. 1.22. Групування регіонів України за загальним коефіцієнтом міграційного приросту (скорочення) на 10000 осіб наявного населення у 2014 році

Джерело: складено авторами за [3]

Згідно наведених даних, можна виділити такі групи областей:

3. Регіони з коефіцієнтом міграційного приросту на 10000 осіб наявного населення: Волинська, Київська, Львівська та Одеська області.

4. Регіони з коефіцієнтом міграційного скорочення на 10000 осіб наявного населення: Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська області.

Згідно, зі статистичними даними, основними донорами мігрантів для світу, та інших регіонів України у 2014-2018 роках, були наступні області: Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Херсонська, Сумська, Закарпатська, Запорізька, Донецька, Хмельницька та Черкаська. Основними країнами призначення українських працівників-мігрантів є: Угорщина, Чехія, Португалія, Італія, Польща та Росія.

Рис. 1.23. Групування регіонів України за загальним коефіцієнтом міграційного приросту (скорочення) на 10000 осіб наявного населення у 2018 році

Джерело: складено авторами за [4]

Якщо проаналізувати дані Державної служби статистики України станом на 1 січня 2018 року, то можна визначити топ-п'ять регіонів України з найбільшим міграційним приростом населення – Київську, Одеську, Чернівецьку, Харківську та Дніпропетровську область (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Регіони України з найбільшим міграційним приростом станом на 1 січня 2018 року

Область	Кількість прибулих, чол.	Кількість вибулих, чол.	Міграційний приріст, чол.
Київська	3497	1682	1815
Одеська	3582	2706	876
Чернівецька	1078	791	287
Харківська	2754	2514	240
Дніпропетровська	2208	2026	182

Джерело: складено авторами за [6]

Українці тяжіють до великих міст, а села, селища міського типу та невеличкі міста поступово порожніють. Це пояснюється тим, що у великих містах знаходяться потужні виробничі комплекси, що надають населенню перспективні робочі місця. Також у вищезазначених регіонах вища середня заробітна плата, що притягує все більше і більше кваліфікованих кадрів з інших областей [7].

Найбільший відтік населення у 2018 році спостерігався в таких регіонах, як: Донецька, Луганська, Вінницька, Миколаївська та Херсонська області (табл. 1.12). Головними чинниками виїзду з цих територій стали: макроекономічна криза; сезонність виробництва галузей господарства; військовий конфлікт на Сході держави; виїзд молоді з метою здобуття освіти в престижних вузах; високий рівень безробіття та ін.

Таблиця 1.12

Регіони України з найбільшим міграційним скороченням станом на 1 січня 2018 року

Область	Кількість прибулих, чол.	Кількість вибулих, чол.	Міграційне скорочення, чол.
Донецька	1128	1511	-383
Луганська	383	655	-272
Вінницька	1210	1454	-244
Миколаївська	834	1002	-168
Херсонська	724	875	-151

Джерело: складено авторами за [6]

Негативними наслідками зовнішніх міграційних процесів для України є: втрата висококваліфікованих кадрів; нерентабельність та втрати від вкладень в освіту й підготовку фахівців; старіння нації та зменшення народжуваності; зростання демографічного навантаження на осіб працездатного віку; зменшення податкових надходжень в соціальні фонди держави.

За останні роки показники зовнішнього та внутрішнього міграційного руху населення дещо збільшилися внаслідок макроекономічної кризи, нестійкої економіки, політичної кризи та воєнних дій на сході держави.

Повністю зупинити міграційний «відтік» населення держави за кордон неможливо, проте необхідно розробити перелік заходів, які знизять обсяги міграції, до яких слід віднести:

- забезпечення сталого рівня економічного зростання країни, та окремих її регіонів;
- зменшення рівня безробіття, шляхом створення нових робочих місць для висококваліфікованих кадрів;
- розробка заходів, спрямованих на зниження рівня інфляції;
- забезпечення розвитку бізнесу та підприємницької діяльності.

Варто зазначити, що крім міграційної ситуації, в Україні необхідно покращувати й демографічне становище. Для цього необхідно спрямовувати соціально-економічну політику на розв'язання найважливіших проблем сім'ї, а саме: стимулювання народжуваності; підвищення рівня медичного обслуговування; створення широкої мережі державних служб соціальної допомоги; впровадження здорового способу життя та ін.

Україні вкрай необхідно зберегти свій людський потенціал. Основою державної еміграційної політики мають стати міждержавні угоди з країнами – потенціальними споживачами нашої робочої сили, які базуватимуться на міжнародному праві, що забезпечить політичні та соціальні гарантії працівникам-емігрантам, виходячи з таких принципів: юридичної й економічної свободи громадян будь-якої країни; економічної доцільності обміну трудовими ресурсами; визнання міждержавного обміну робочою силою важливим елементом міжнародних економічних відносин; ротації основної маси мігрантів.

Важливим напрямом міграційної політики має стати політика, щодо створення умов для зворотної міграції українських трудових мігрантів.

Для вирішення проблем міграції потрібен комплексний підхід, за якого враховуються інформаційний, соціально-економічний та правовий напрями як єдиний механізм підвищення

рівня національної економіки.

Ми вважаємо, що для вирішення проблеми міграції, потрібно застосовувати нестандартні методи, запозичити досвід сусідніх держав.

Необхідно використовувати і внутрішній потенціал. Багато громадян як на підконтрольній Україні, так і на тимчасово окупованих територіях Донбасу та Криму, шукають роботу спочатку на внутрішньому ринку, а вже потім їдуть за кордон. Часто небажання працювати в Україні пояснюється об'єктивними причинами, які не може на своєму рівні вирішити потенційний роботодавець, проте ці питання може вирішити держава, а саме – зосередити зусилля на створенні сприятливих умов для виробництва певних видів товарів та надання послуг. Саме тих, які стимулюють економіку до зростання. Паралельно із цим, потрібно забезпечити додаткові пільги для вітчизняного роботодавця за створення робочих місць. Для цього у найкоротші терміни необхідно здійснити реформування ринку іпотечного кредитування, суттєво зменшити ставки за кредитами.

Важливим, на наш погляд, є зменшення податкового тягара для малого і середнього бізнесу та покращення умов підприємницької діяльності.

Маючи колосальний трудовий і фінансовий ресурс з «українським корінням» за кордоном, Україна могла б в найкоротші терміни і з невеликими фінансовими витратами впровадити нову імміграційну політику, спрямовану на повернення її емігрантів. Але нашій державі спочатку потрібно зробити ряд організаційних кроків, які б посилили мотивацію і прискорили повернення іммігрантів на батьківщину.

Враховуючи вище викладене, вважаємо, що державі вкрай необхідно провести реструктуризацію економіки та забезпечити високі темпи економічного зростання, які неможливі без кваліфікованої і мотивованої робочої сили, оскільки зазначені втрати можуть виявитися непоправними.

Список використаних джерел

1. Ровенчак О. А. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127–139.
2. Васильченко В. С., Гриненко А. М., Керб Л. П. Управління трудовим потенціалом : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 403 с.
3. Демографічний щорічник «Населення України за 2014 рік». / Державна служба статистики України. 2015. С. 99–112.
4. Демографічний щорічник «Населення України за 2018 рік». / Державна служба статистики України. 2019. С. 152–180.
5. Мостова І. О. Деякі параметри міграційного руху населення України в 2010-2014 рр. : динаміка змін. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. С. 195–207.
6. Міграційний рух населення у січні 2018 року. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/ds/mr/mr_u/mr0118_u.html. (дата звернення: 09.07.2020).
7. Сьомченко В. В., Рубан А. А. Аналіз внутрішнього та зовнішнього міграційного руху населення України. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 959–964.